

УДК 37.014.5
DOI: 10.24144/2524-0609.2019.45.164-168

Смагін Ігор Іванович

доктор педагогічних наук, доцент
директор КЗ «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської
обласної ради
м.Житомир, Україна
igsmagin@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-3464-4595>

ПРОБЛЕМИ ГАРМОНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНИХ ВИМОГ У СТАНДАРТАХ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. Суспільна значущість педагогічної діяльності розглядається як вагомий аргумент визнання професій у галузі освіти регульованими. Мета дослідження: обґрунтування необхідності гармонізації професійних вимог у проектах стандартів педагогічної діяльності. Автор аргументує необхідність визначати професії педагогічних працівників регульованими на основі вимог професійних, освітніх та кваліфікаційних стандартів. Автор аналізує професійний стандарт учителя початкової школи, проект освітнього стандарту бакалавра початкової освіти, Концепцію розвитку педагогічної освіти та проект положення про підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, чинне положення про атестацію педагогічних працівників. На основі аналізу зроблено висновок про розбіжності в підходах до розуміння змісту, структури та функціональної спрямованості професійної компетентності педагога. Автор визначає відсутність усталеного підходу до розуміння центрального поняття сфери стандартизації педагогічної діяльності – поняття професійної компетентності. Вживання та визначення в різних проектах документів поняття професійної компетентності в однині, в множині, в комплексі з іншими життєвими й особистісними компетентностями, відсутність кількісної і якісної визначеності складників структури цього поняття робить складним і практично незручним для використання компетентнісний інструментарій стандартів, що розробляються різними робочими групами. Зроблено висновок про необхідність узгодження кількісного складу, змісту, структури та підходів до розуміння поняття «професійна/-ні компетентність/-ті». Різноманіття підходів, яке наявне в практиці нормотворення, потребує узгодження з метою подальшого застосування вимог стандартів у практиці атестаційного та сертифікаційного процесів і в післядипломній педагогічній освіті під час підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Ключові слова: професійний стандарт; освітній стандарт; кваліфікаційний стандарт; професійна компетентність; підвищення кваліфікації.

Вступ. У світі, що швидко змінюється, великого значення набуває динаміка професійного розвитку й саморозвитку фахівців, котрі забезпечують сталість суспільства і які повинні відповідно до викликів часу постійно рухатися обраними професійними траєкторіями. Коли мова йде про педагога, то мається на увазі динаміка в розвитку його професійної компетентності, яка теоретично концептуалізується і нормативно формалізується у відповідних нормативних вимогах.

Очевидно, що серед різноманіття професій є такі, що потребують обов'язкового пропуску здобувачів посад через своєрідні фільтри вищої освіти, набуття практичних навичок і відповідності уніфікованим і стандартизованим вимогам. Професії, які пов'язані з освітою дітей, передбачають наявність таких вимог, визначених у законах і підзаконних актах. Регулювання в професії повинно здійснюватися також системою стандартів: професійних, освітніх і кваліфікаційних (атестаційні та сертифікаційні вимоги).

Традиційно в нашому суспільстві, зважаючи на важливість впливу освіти на свідомість людини, в межах існуючих політичних систем освітня діяльність регулювалася державою. Це регулювання в імперську та радянську добу переважно спричинялося ідеологічними та політичними чинниками. З переходом до незалежності необхідність оновлення державної освітньої політики спонукала до продовження централізованого регулювання освітньої діяльності в державних та комунальних закладах освіти масивом нормативно-правових актів. З переходом до децентралізації в управлінні освітою, створенням умов розвитку державно-громадської моделі управління підходи до сприйняття роботи в закладах освіти державного та комунального секторів як ре-

гульованої діяльності залишаються і, на нашу думку, є доцільними і виправданими, що аргументовано доводить Концепція розвитку педагогічної освіти. Цей документ визначає, що «професії педагогічних працівників ... в закладах освіти мають бути визнані регульованими, виходячи з поєднання високої суспільної значущості і відповідальності та особливостей постійної зайнятості переважно в публічному секторі» (Концепція, 2018).

Професія педагога передбачає постійну необхідність розвитку власної компетентності, що в чинній нормативній традиції називається підвищенням кваліфікації. Ефективно здійснювати таке підвищення кваліфікації в межах регульованої професії за відсутності освітніх, професійних і кваліфікаційних стандартів неможливо. Саме розробка таких стандартів і гармонізація їх вимог і є нагальною проблемою, що почала вирішуватися в останні роки і є запорукою якісних змін у професіоналізації вчителів Нової української школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-теоретичне підґрунтя для стандартизації вищої освіти і професійної педагогічної діяльності закладено працями В. Бахрушина, В. Ковтунця, В. Лугового, Ю. Рашкевича, О. Слюсаренко та ін. Як стверджує В. Петренко, «стандартизація освіти – процедура розроблення та затвердження освітніх стандартів, які є системою освіти – системи взаємодіючих документів, що встановлюють певні норми та положення щодо реалізації освітнього процесу» (Петренко, 2008, с.871).

Професійні стандарти (кваліфікаційні характеристики) зацікавили фахівців після прийняття в 2017 р. Урядової постанови «Про затвердження порядку розроблення та затвердження професійних стандар-

тів». Методика розроблення професійних стандартів, затверджена на початку 2018 р. Міністерством соціальної політики України, спрямувала розробників нових професійних стандартів на шлях визначення трудових функцій та відповідних компетентностей. «Визначаються лише ті професійні компетентності (за трудовою дією або групою трудових дій), за якими можна оцінювати здобувачів професійних кваліфікацій (наприклад, компетентності «керувати підлеглими», «надавати консультації клієнтам», «взаємодіяти з партнерами» не варто застосовувати через їхню неконкретність і складність (неможливість) розробити критерії (нормативи) оцінювання або через відсутність результатів навчання за ними)» (Методика, 2018).

На початку 2018 р. на громадське обговорення Міністерство освіти і науки України запропонувало перший проект професійного стандарту – стандарт учителя початкової школи. Прийняття цього документа стало необхідним з огляду на впровадження в 2018/19 н. р. навчання в перших класах початкової школи на вимогах нового освітнього стандарту та в межах реалізації Концепції «Нова українська школа».

Мета дослідження: обґрунтування необхідності гармонізації професійних вимог у проектах стандартів педагогічної діяльності. **Завдання дослідження.** На основі порівняльного аналізу визначити можливість гармонізації вимог професійних, освітніх та кваліфікаційних стандартів, проекти яких створюються та обговорюються в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа».

Методи дослідження. Кваліфікаційні стандарти застосовуються в процесах атестації та сертифікації персоналу, коли встановлюється рівень професійної здатності (компетенції) виконувати одну чи певний набір трудових функцій, тощо. Проблематика оновлення процедури атестації та змісту і логістики сертифікації педагогів стала предметом дискусій фахівців системи післядипломної педагогічної освіти та членів робочих груп з написання проектів законів «Про освіту» та «Про загальну середню освіту». Застосовуючи метод порівняльного аналізу (Скиба,

2016), спробуємо реалізувати визначену нами мету дослідження в межах цієї статті.

Виклад основного матеріалу. Отже, регульовані професії, як зазначалося нами вище, передбачають наявність низки стандартів: професійних, освітніх і кваліфікаційних. У практиці творення стандартів існує підхід, коли стрижневим визнається професійний стандарт, на основі якого створюються освітні стандарти та кваліфікаційні, що визначають вимоги і критерії для оцінювання різних рівнів професійної компетентності працівника.

У галузі освіти функцію професійних стандартів з 2013 по 2014 р. виконували затверджені Міністерством освіти і науки України кваліфікаційні характеристики професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів. У 2014 р. у зв'язку з прийняттям Закону України «Про вищу освіту» ці характеристики втратили чинність. На сьогодні в галузі освіти відсутні кваліфікаційні характеристики та інші різновиди документів, що можна визначити як професійні стандарти. Маємо лише Класификатор видів економічної діяльності, Державний класификатор професій України ДК 003:2010 та перелік посад педагогічних і науково-педагогічних працівників, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України. Станом на середину 2018 р. розроблено проект професійного стандарту вчителя початкової школи. До кінця 2019 р. планується розробка таких стандартів для керівників закладів середньої освіти та для вчителів системи базової освіти.

Аналіз проекту професійного стандарту вчителя початкової школи показує, що концептуальні підходи до його розробки дещо відрізняються від підходів, на основі яких різні робочі групи опрацьовують проекти освітніх стандартів (бакалаврських і магістерських), кваліфікаційних стандартів (атестаційних і сертифікаційних вимог до педагогічних працівників), положення про підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників та інших документів.

Зазначимо, що система стандартів у галузі освіти має вигляд, як представлено на рис. 1

Рис. 1. Система стандартів у галузі освіти України станом на початок 2018 р.

Аналіз професійного стандарту вчителів початкової школи показує, що на основі затвердженої Мінсоцполітики методики (Методика, 2018), розробники визначили комплекс трудових функцій, які співвіднесли з рівнями і ступенями вищої освіти (молодший бакалавр, бакалавр, магістр) та рівнями Національної рамки кваліфікацій (6–8). Відповідно кожна трудова функція опрідметнилася в комплексі компетентнос-

тей, якими має оволодіти педагог. Наприклад, трудова функція А (Планування і здійснення освітнього процесу) опрідметнена такими компетентностями: здатність вивчати, аналізувати та застосовувати під час планування освітнього процесу професійну інформацію, яка представлена в літературі, на електронних носіях, на Web-сервісах тощо; здатність дотримуватись вимог нормативно-правових документів,

що регламентують організацію освітнього процесу в початковій школі; здатність планувати роботу вчителя, розробляти календарно-тематичне планування динаміки розгортання змісту освітніх галузей, план виховної роботи, планувати професійний саморозвиток вчителя; здатність до організації взаємодії з профільними фахівцями щодо планування освітнього процесу; здатність до здійснення педагогічної діагностики учня; здатність до розроблення планів-конспектів уроків та інших форм організації освітнього процесу; здатність до здійснення освітнього процесу. Ми підраховали, що випускник магістратури за спеціальністю «початкова освіта» має опанувати 49 компетентностей за 8 трудовими функціями.

Відповідно до зазначених компетентностей автори проекту виокремили необхідний перелік лише знань, умінь і навичок педагогів як складників зазначених компетентностей. Хоча згідно з визначенням у статті 1 Закону України «Про освіту» «компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» (Закон, 2017).

Аналіз проекту бакалаврського освітнього стандарту за спеціальністю «Початкова освіта» виявив, що випускник закладу вищої освіти має оволодіти комплексом загальних і спеціальних (фахових) компетентностей безвідносно до трудових функцій. Загальні компетентності: загальнонавчальна, інформаційно-аналітична, дослідницько-праксеологічна, комунікативна, громадянська, етична, соціокультурна, міжособистісної взаємодії, адаптивна, рефлексивна, здоров'язбережувальна, інформаційно-комунікаційна компетентності. Спеціальні: предметна компетентність (філологічна, математична, технологічна, природничо-наукова, мистецька), філологічна, психологічна, педагогічна, методична, професійно-комунікативна компетентності.

Отже, випускник бакалаврату за спеціальністю «Початкова освіта» має опанувати 18 (12 загальних і 6 спеціальних) компетентностей, але виконувати 7 трудових функцій за проектом професійного стандарту в межах 45 компетентностей. Очевидна неузгодженість підходів до визначення кількості і змісту компетентностей та зрозуміла потреба максимальної гармонізації набутої освітньої і відповідної професійної кваліфікації працівника початкової школи.

Функцію кваліфікаційного стандарту для освітян виконує чинне положення про атестацію педагогічних працівників. Вимоги до кваліфікаційних категорій (пп. 4.3–4.6 Положення) умовно можна розділити на групи: знання, уміння, навички, моделі поведінки:

Знання: основ педагогіки, психології, дитячої та вікової фізіології; теоретичних основ та сучасних досягнень науки з предмета, який викладається; основних нормативно-правових актів у галузі освіти.

Уміння: вирішувати педагогічні проблеми; встановлювати контакт з учнями (вихованцями), батьками, колегами по роботі; лаконічно, образно й різно подати матеріал; аргументувати свою позицію та володіти ораторським мистецтвом; продукувати оригінальні, інноваційні ідеї; забезпечувати засвоєння учнями навчальних програм; володіння сучасними освітніми технологіями, методичними прийомами, педагогічними засобами, різними формами позаурочної (позанавчальної) роботи та їх якісним застосуванням; володіння технологіями творчої педагогічної діяльності з урахуванням особливостей навчального матеріалу і здібностей учнів; володіння інноваційними освітніми методиками й технологія-

ми, активне їх використання та поширення у професійному середовищі; володіння широким спектром стратегій навчання.

Навички: використання інформаційно-комунікаційних технологій, цифрових освітніх ресурсів у навчально-виховному процесі; використання диференційованого та індивідуального підходу до учнів; застосування інноваційних технологій у навчально-виховному процесі; використання методів компетентнісно-орієнтованого підходу до організації навчального процесу; формування навичок самостійно здобувати знання й застосовувати їх на практиці; застосування нестандартних форм проведення уроку (навчальних занять).

Моделі поведінки: додержання педагогічної етики, моралі; постійне вдосконалення свого професійного рівня; впровадження передового педагогічного досвіду; активне впровадження форм та методів організації навчально-виховного процесу, що забезпечують максимальну самостійність навчання учнів; користуються авторитетом серед колег, учнів та їх батьків; внесення пропозицій щодо вдосконалення навчально-виховного процесу в навчальному закладі.

Отже, учитель вищої категорії, який працює в початковій школі, для підтвердження кваліфікаційного рівня на атестації має забезпечити відповідність 23 вимогам цього кваліфікаційного стандарту. У той же час, затверджена МОНУ в 2018 р. «Типова освітня програма організації і проведення підвищення кваліфікації закладами післядипломної педагогічної освіти» визначає лише 7 компетентностей, серед яких: професійно-педагогічна, соціально-громадянська, загальнокультурна, мовно-комунікативна, психолого-фасилітативна, підприємницька та інформаційно-цифрова.

Якщо професійний стандарт в очікуваних результатах визнає знання, й уміння, то типова програма визначає інший комплекс, а саме: знання і розуміння, уміння, диспозиції (цінності, ставлення).

Визначення загальних і спеціальних компетентностей запропонували розробники проекту «Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів післядипломної педагогічної освіти (у частині підвищення кваліфікації фахівців системи освіти)». За їх підходом:

- загальні компетентності – універсальні компетентності, що не залежать від предметної області, але важливі для успішної подальшої професійної та соціальної діяльності здобувача в різних галузях та для його особистісного розвитку;

- спеціальні (фахові, предметні, функціонально-посадові) компетентності – компетентності, що залежать від предметної області та/або функціонально-посадових обов'язків і є важливими для успішної професійної діяльності фахівців за певною посадою.

Автори проекту Методики серед загальних визначають дві компетентності: освітологічну і нормативно-правову. Серед спеціальних – 6, а саме: управлінську, соціально-психологічну, науково-методичну, інноваційно-дослідницьку, з інформальної освіти та професійно-особистісного розвитку, інформаційно-комунікаційну.

Цікавим є підхід, запропонований авторами проекту професійного стандарту андрагога. Хоча цей проект розроблявся не за методикою, рекомендованою Мінсоцполітики, але є цікавим з огляду на перелік компетентностей фахівців системи освіти дорослих. Так, автори комплекс компетентностей андрагога поділили на два рівні: професійний і спеціалізований. До професійного рівня включили такі

компетентності: викладач, тренер, фасилітатор, менеджер. До спеціального рівня – методист, консультант, експерт, модератор, супервізор, тьютор, дослідник. Тут бачимо, як професійні функції сучасної освіти і, можливо, нові професії, ще відсутні у вітчизняному класифікаторі професій, перетворилися на компетентності сфери освіти дорослих.

Порівняння зазначених проектів документів і чинного кваліфікаційного стандарту (положення про атестацію та типової програми підвищення кваліфікації) показує, що стрижневою проблемою незгодженості вимог є різне розуміння концепту професійної компетентності педагога, його структури, змісту та спрямованості. Досі залишається незрозумілим: в однині чи множині маємо визначати це поняття. У переважній більшості наукових публікацій та в деяких нормативних актах поняття «професійна

компетентність» вживається в однині і є синонімом поняття інтегральна компетентність з Національної рамки кваліфікацій та проекту освітнього стандарту бакалавра початкової освіти (Смагін, 2017).

Висновки. Авторам-розробникам проектів професійних, освітніх, кваліфікаційних стандартів з метою гармонізації вимог до педагогічної діяльності необхідно узгодити кількісний склад, зміст, структуру та підходи до розуміння стрижневого поняття нормотворення в галузі освіти – поняття «професійна/ні компетентність/-ті». Різноманіття підходів, яке наявне в практиці нормотворення, створює ситуацію нерозуміння, несприйняття та неефективного застосування вимог стандартів у практиці атестаційного та сертифікаційного процесів і в післядипломній педагогічній освіті в процесі підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Список використаної літератури

- Петренко В. Л. Стандартизація освіти. *Енциклопедія освіти* / Акад. пед. наук України; головний редактор В.Г.Кремель. Київ: Юрінком Інтер. 2008. С.871.
- Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти: наказ Міністерства освіти і науки України від 16 липня 2018 р. № 776. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-konceptsiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>.
- Про затвердження Методики розроблення професійних стандартів: Наказ Міністерства соціальної політики України від 22 січня 2018 р. № 74. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0165-18>. (дата звернення: 12.03.2019)
- Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 38-39, ст.380.
- Скиба Ю. Класифікація методів педагогічних досліджень. *Вища освіта України*. 2016. № 2. С.51–59.
- Смагін І. І. Структура професійної компетентності педагога: нормативно-функціональний підхід. *Народна освіта*, 3(33). URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5001 (дата звернення: 12.03.2019).

References

- Petrenko, V. L. (2008). *Standartyzatsiia osvity* [Standardization of education]. Entsiklopediia osvity. Kyiv: «Yurinkom Inter» [in Ukrainian].
- Pro zatverdzhennia Kontseptsii rozvytku pedahohichnoi osvity* [About Approval of the Concept of Pedagogical Education Development]: nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 16 lypnia 2018 r. № 776 [in Ukrainian].
- Pro zatverdzhennia Metodyky rozroblennia profesiinykh standartiv* [About Approval of the Professional Development Standards Methodology]: Nakaz Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy vid 22 sichnia 2018 r. № 74 [in Ukrainian].
- Pro osvitu* [About Education]: Zakon Ukrainy vid 5 veresnia 2017 roku № 2145-VIII. Vidomosti Verkhovnoi Rady. 2017, 38-39, st.380 [in Ukrainian].
- Skyba, Yu. (2016). *Klasyfikatsiia metodiv pedahohichnykh doslidzen'* [Classification of Methods of Pedagogical Research]. In *Iyshcha osvita Ukrainy* [Higher Education in Ukraine], 2 [in Ukrainian].
- Smagin, I.I. (2017). *Struktura profesiinoi kompetentnosti pedahoha: normatyvno-funktsionalnyi pidkhid* [The Structure of Professional Competence of the Teacher: a Normative-Functional Approach]. *Narodna osvita*, 3 (33) URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5001 (last accessed: 12.03.2019) [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.04.2019 р.
Стаття прийнята до друку 20.04.2019 р.

Смагін Ігорь

доктор педагогических наук, доцент
кафедра методики преподавания учебных предметов
КУ «Житомирский областной институт последипломного педагогического образования»
Житомирского областного совета
г.Житомир, Украина

ПРОБЛЕМЫ ГАРМОНИЗАЦИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ТРЕБОВАНИЙ В СТАНДАРТАХ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация. Общественная значимость педагогической деятельности рассматривается как весомый аргумент признания профессий в области образования регулируемы. Цель исследования: обоснование необходимости гармонизации профессиональных требований в проектах стандартов педагогической деятельности. Автор аргументирует необходимость определять профессии педагогов регулируемы на основе требований профессиональных, образовательных и квалификационных стандартов. Автор анализирует профессиональный стандарт учителя начальной школы, проект образовательного стандарта бакалавра начального образования, Концепции развития педагогического образования и проект положения о повышении квалификации педагогических и научно-педагогических работников, действующее положение об аттестации педагогических работников. На основе анализа сделан вывод о разногласиях в подходах к пониманию содержания, структуры и функциональной направленности профессиональной компетентности педагога. Автор определяет отсутствие устойчивого подхода к пониманию центрального понятия сферы стандартизации педагогической деятельности – понятие профессиональной компетентности. Применение и определения в различных проектах документов понятия профессиональной компетентности в единственном числе, во множественном числе, в комплексе с другими жизненными и личностными компетенциями, отсутствие количественной и качественной определенности составляющих структуры этого понятия делает сложным и практически неудобным для использования компетентностный инструментальный стандартов, разрабатываемых различными рабочими

групами. Сделан вывод о необходимости согласования количественного состава, содержания, структуры и подходов к пониманию понятия «профессиональная / -ни компетентность / -е». Многообразие подходов, имеющееся в практике нормотворчества, требует согласования с целью дальнейшего применения требований стандартов в практике аттестационного и сертификационного процессов и в последипломном педагогическом образовании при повышении квалификации педагогических работников.

Ключевые слова: профессиональный стандарт; образовательный стандарт; квалификационный стандарт; профессиональная компетентность; повышение квалификации.

Smagin Igor

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Department of Teaching Methods of Teaching Subjects

Zhytomyr Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education of Zhytomyr Regional Council, Zhytomyr,
Ukraine

PROBLEMS OF HARMONISATION OF PROFESSIONAL REQUIREMENTS IN THE STANDARDS OF PEDAGOGICAL ACTIVITY

Abstract. The article presents the results of the comparative analysis of educational, professional and qualification standards that are being created and discussed in the context of the implementation of the Concept «New Ukrainian School» in order to define the possibilities for harmonization of requirements for pedagogical staff. The purpose of the study is to substantiate the need for harmonization of professional requirements in draft standards of pedagogical activity. The author analyses the professional standard of the elementary school teacher, the educational standard of the bachelor of elementary education, the Concept of the development of pedagogical education and the principles for the improvement of the qualification of pedagogical and scientific and pedagogical staff. Also the current principles for the certification of pedagogical staff are analysed. The author defines the lack of a steady approach to understanding the central notion of the sphere of standardisation of teaching activity – the concept of professional competence. The use and definition of the concept of professional competence in singular, in plural, in combination with other vital and personal competencies in the various draft documents, the lack of quantitative and qualitative certainty of the components of the structure of this concept makes it difficult and practically inconvenient to use the competence tools of standards developed by different working groups. The conclusion is made on the necessity of harmonizing the quantitative composition, content, structure and approaches to understanding the core concept of norm-setting in the field of education – the notion of «professional competence / -es». The variety of approaches available in the practice of standardization requires harmonization in order to further apply the standards in the practice of attestation and certification processes and in postgraduate pedagogical education during the training of pedagogical staff.

Key words: professional standard; educational standard; qualification standard; professional competence; certification training.